

G.MƏMMƏDOVA

müəllim

e-mail: gunel1505@gmail.com

Azərbaycan Dövlət Pedaqoji Universiteti

(Bakı şəh., Ü.Hacıbəyov küç., 68)

**AİLƏDAXİLİ PSIXOLOJİ PROBLEMLƏR
VƏ ONLARIN YARANMASI SƏBƏBLƏRİ***Açar sözlər: ailə, problemlər, tərbiyə, şəxsiyyət, münasibət**Ключевые слова: семья, проблемы, воспитание, личность, отношение**Key words: family, problems, upbringing, personality, attitude*

Ailə cəmiyyətin dayacağı, onun inkişafı üçün əsas faktordur. Şəxsiyyətin bünövrəsini qoyan cəmiyyətin ilkin struktur vahidi ailə hesab olunur. Məhz ailədə ilk tərbiyə alınır, uşaqlar ilk sosial təcrübəyə yiyələnirlər. Ailə ilk tərbiyə ocağı kimi böyüyən uşağın gələcək inkişafında, taleyində mühüm rol oynayır. Uşaq böyütmək, ərsəyə çatdırmaq hər bir valideynin qarşısında duran ən çətin, məsuliyyətli və eyni zamanda şərəfli bir işdir. Uşaq dünyaya gəldiyi gündən valideynlərin üzərinə böyük bir yük düşür.

Valideynlər övladlarını neqativ faktorlu hadisələrdən qorumağa çalışırlar. Onları bəzi cizgi filmlərindən, internetdən, musiqilərdən çəkindirirlər. Düşünürlər ki, bunlar uşaq psixologiyasına mənfi təsir edir. Ancaq ailədaxili münasibətlər azyaşlıların psixologiyasını poza faktorlardan ən başlıcasıdır.

“Professor Əbdül Əlizadənin düzgün qənaətinə görə, ailədə psixoloji iqlim ailə üzvlərinin birgə fəaliyyətinin, onların şəxsiyyətlərarası münasibətlərinin nəticəsində yaranır. Lakin ər-arvad, ata-ana, övladlar və b. arasında qarşılıqlı münasibət daha çox hisslərə əsaslanır. Buna görə də ailənin həyatında psixoloji iqlim xüsusilə mühüm rol oynayır.

Professorun nöqtəyi-nəzərinə: 1) ailənin psixoloji iqlimi ana və ata vasitəsilə uşaqlara sirayət edir. Uşaqların sağlamlığı ailənin psixoloji iqlimindən bilavasitə asılıdır; 2) ailənin psixoloji iqlimi müxtəlif formalarda atanın və ya ananın əmək fəaliyyətində, iş münasibətində əks olunur” (1, 112).

Böyüyən hər bir uşaq, eləcə də, valideynlərin ailədə formalaşdırdığı dəyərlər və münasibətlər zamanla cəmiyyətə öz təsirini göstərir. Yəni, onun necə olması, hansı təməllər üzərində qurulması, inkişafı, övladların tərbiyəsi millətin və dövlətin gələcəyinin əsas şərtlərindəndir.

Hər kəsə məlumdur ki, uşaqların hüquq və azadlıqlarının təmin olunması onların rifahı və normal inkişafı üçün mühüm amildir. Yalnız ailədə və cəmiyyətdə hərtərəfli müdafiə və qayğı ilə əhatə olunan uşaq şəxsiyyət kimi yetişə bilər. Buna görə də hər bir valideyn övladlarının hərtərəfli inkişafı üçün öz vəzifələrini layiqincə yerinə yetirməli və gələcəyə layiqli vətəndaşlar yetişdirməlidirlər. Onlar çalışmalıdırlar ki, körpənin qayğısına qalıb, onu sağlam böyüdü, onu cəmiyyətə yararlı bir vətəndaş kimi təqdim etsinlər.

Mütəxəssislərin fikrincə, ailə tərbiyəsi elə qurulmalıdır ki, burada böyüyən uşaqlar gələcəkdə cinslərindən asılı olmayaraq, bir şəxsiyyət kimi böyüyə bilsinlər. Ailə tərbiyəsi elə bir qarşılıqlı prosesdir ki, burada hər iki tərəfə: valideynlərə də, övladlara da zövq və rahatlıq verməlidir. Ailə hörmətə, etibara və qayğıya möhtacdır. Bunu hər ailə quran gənc bilməlidir. Onlar dərk etməlidir ki, ailə hələ heç də kişi və qadının nigaha girməsi, kişi-qadın münasibəti deyildir. Eyni zamanda ailə ana-uşaq, ata-uşaq münasibətləri yaradır. Bu, əlbətt ki, uşaq doğulandan sonra daha çox hiss olunur. Lakin buna baxmayaraq, ana və atalıq vəzifəsinə hazır olmağı insan dərk etməlidir. Ailə uşaqlardan başlayır, valideyn bunu anlamalı və

bilməlidir ki, onlar valideyn olmaqla yanaşı, həm də gələcək vətəndaşa nümunə olacaq bir nüfuzlu şəxsiyyət olmalıdırlar.

A.S.Ekzüperi demişdir ki, bir-birinə yox, bir istiqamətə baxmaq – məhəbbətin mənası belədir. Burada kişi və qadın həmrəyliyi, eyni məqsəd, eyni amal üçün çalışmaq istəyi öz əksini tapıb. Qeyd etdiyim baxımdan psixoloji amil üçün bu, əsasdır.

Əgər ailədə psixoloji baxımdan qorxu varsa, bu gələcəkdə böyük problemlər yaradır. Belə ki, uşaq böyüdüyü zaman, qorxaqlıq və günahkarlıq hissi duyaraq, gələcəkdə özünə partnyor tapmaqda da çətinlik çəkir, get-gedə valideynləri ilə də distansiyalı davranmağa başlayır. Öz şəxsi dünyasına çəkilir və fantastik xəyallar quraraq özünə qapanır. Sonralar isə bu davranış sosial sferada özünü bürüzə verməyə başlayır. Məsələn, bağçada, məktəbdə və iş həyatında da özünü təsdiq edə bilmir. Bu da uşaqda psixoloji problemlərə gətirib çıxarır. Özünə qapanma, depressiya emosional sferada donuqluqla müşahidə olunur.

“Ailənin psixoloji iqliminin mərkəzində məhz ailə münasibətləri dayanır. Bəzən gənc ailənin həyatına böyüklərin yersiz müdaxilələri belə onlar arasında mübahisələrə səbəb olur. Ailədə münaqişələrin yaranması bir neçə amillə xarakterizə olunur. Bunlara misal olaraq: ər-ərlə arvad arasında kəskin yaş fərqi, erkən nikah, tərəf müqabillərindən birinin spirtli içkilərə, narkomaniyaya meyilli olması, qarşılıqlı razılıq olmadan qurulan ailə tipləri və sair.

Ərlə arvad arasındakı münasibətlər möhkəm olanda hətta təsadüfən baş verən xoşagəlməz hadisə ailəni əslində sarsıda bilmir: ata–ana dərdi birlikdə çəkir, ailə üçün ən çətin olan anda bir–birlərinə həyan olurlar, bir sözlə, bir–birlərinə arxa-dayaq dururlar. Ailə münasibətləri möhkəm olmadıqda isə heç kəsin gözləmədiyi halda bu və ya digər xoşagəlməz hadisə ər–arvadı bir–birindən daha da uzaqlaşdırır. Onlar bir–birini günahlandırmağa, təqsiri bir–birinin üstünə atmağa başlayırlar. Söz–söhbət, qanıqaraçılıq günlərlə davam edir” (2).

Psixoloqlar konfliktli ailələrdə böyüyən uşaqlarda yaranan xarakter formalarını aşağıdakı kimi qeyd edirlər: özünə güvənsizlik, özünə qapalılıq, ətrafa biganə və aqressiv davranışlar.

Özünə güvənsizlik amilinin hökm sürməsi kiçik yaşdan baş verən hadisədir. Əgər bünövrəsi möhkəm bir şəkildə qoyulmazsa, gələcəkdə çox böyük insani problemlərə yol açə bilər.

Özünə qapalılıq amilinə gəlincə isə bu məsələnin də kökü müəyyən səbəblərə bağlı ola bilər. Bu, ailə daxilində olan narazılıqlar, uşağın kiçik yaşdan ailədə yaşadığı travmalar və s. ilə əlaqədardır.

Ətrafa biganə və aqressiv davranışlar amili isə kiçik yaşda uşağın ailədə rast gəldiyi məsələlərdən qaynaqlanır. Ola bilər ki, kiçik yaşda uşağı ailədə hər bir kiçik məsələ üçün günahlandırdıqda artıq böyüdükdə uşaqda hamıya qarşı aqressiv və biganə münasibət yaranır.

Müxtəlif ölkələrdə aparılan araşdırmalar bir sıra faktların meydana gəlməsinə səbəb olmuşdur. Belə ki, Böyük Britaniyada və digər ölkələrdə uzun illər ərzində ailədə və inkişaf dövründə uşaqların davranışlarının uzunmüddətli müşahidələrinə əsaslanan tədqiqatlar onu göstərir ki, artıq 6 aylıq körpədə evdəki münaqişəli vəziyyət nəticəsində ürək döyüntüsü arta və kortizol stress hormonu inkişaf edə bilər. Müxtəlif yaşlı uşaqlarda dərin və xroniki ailə münaqişəsinin nəticəsi olaraq beynin inkişafı pozuntularının, yuxu pozğunluğu, narahatlıq, depressiya, davranış və digər ciddi problemlərin əlamətləri meydana çıxa bilər. Buna bənzər problemlər mütəmadi olaraq münaqişə mühitində yaşayan uşaqlarda müşahidə olunur. Öz aralarında razılığa gələn və mübahisəli məsələləri həll edən valideynlərin uşaqlarında isə bu hallara az rast gəlinir və ya ümumiyyətlə yoxdur.

Kaliforniya universitetinin mütəxəssisləri xoşbəxt və uğurlu münasibətlərin əsas əlamətini açıqlayıblar.

Alimlərin fikrinə əsasən, partnyorların danışıq əsnasında “biz” şəxs əvəzliyindən istifadə etməsi uğurlu və xoşbəxt münasibətlərin əsas amilidir.

Tədqiqat aparan alimlərdən biri, Meqan Robbins bildirib ki, “biz” şəxs əvəzliyi insanların sıx münasibətlərindən xəbər verir. Bu münasibətlər eqoizmə məruz qalmayıb və tərəflər partnyorluğu daha da inkişaf etdirməyə can atırlar.

Tədqiqatçılar bildirirlər ki, belə bir vəziyyət təkcə cavanlar üçün yox, yaşlı cütlüklər üçün də aktualdır. Bununla yanaşı, “biz” şəxs əvəzliyinin hansısa münaqişə və ya çətinliklər zamanı işlədilməsi çox vacibdir:

“Bu sözlər insanların münasibətini dəyişə bilər və onları daha yaxın və etibarlı edə bilər

Ədəbiyyat

1. Abbasov A.N. Ailə pedaqogikası. Ali məktəblər üçün dərslik. Bakı, Mütərcim, 2019
2. <https://kafkazh.com/aile-daxili-munasibetler-ailede-psixoloji-iqlim/>

Г.Мамедова

Внутрисемейные психологические проблемы и причины их возникновения

Резюме

В статье рассматривается семья и ее значение. При этом исследуются причины психологических проблем в семье.

Автор также объясняет особенности личности психологов у детей, растущих в конфликтных семьях. В статье также обсуждаются мнения ученых из разных стран.

G.Mammadova

Psychological problems in the family and causes of their occurrence

Summary

The article discusses the family and its importance. At the same time, the causes of psychological problems in the family are investigated.

The author also explains the personality traits of psychologists in children growing up in conflict families. The article also discusses the views of scientists from different countries.

Rəyçi: psixol.f.d. G.H.Əlixanova

Redaksiyaya daxil olub: 08.01.2022